

nový orient

ODBORNÝ ČTVRTLETNÍK ORIENTÁLNÍHO ÚSTAVU AV ČR | ROČNÍK 67 2012

Obsah

Šéfredaktor:

Miloš Mendel

Výkonný redaktor:

Alena Koutná

Grafické zpracování:

Břetislav Charwot

Redakční rada:

doc. PhDr. Luboš Bělka, CSc.

doc. PhDr. Attila Kovács, Ph.D.

doc. PhDr. Jan Marek, CSc.

PhDr. Gabriel Pirický, M.A., Ph.D.

PhDr. Jiří Prosecký, CSc.

doc. Mgr. Martin Slobodník, Ph.D.

prof. PhDr. Jaroslav Vacek, CSc.

prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc.

PhDr. Jan Zouplna, Ph.D.

Redakce:

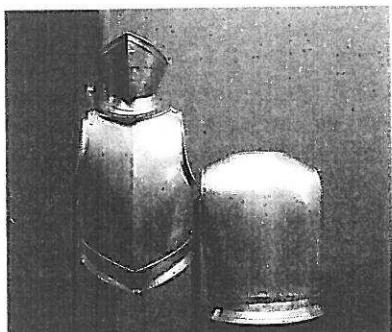
Nový Orient

Pod Vodárenskou věží 4

182 08 Praha 8

tel.: 266 053 523

e-mail: novor@orient.cas.cz

Rukopisy se přijímají výhradně v elektronické podobě ve formátu Word. Uveřejněné materiály nemusí nutně vyjadřovat postoje vydavatele. Za věcnou správnost zveřejněných materiálů ručí jejich autoři a recenzenti článků. Nevyžádané rukopisy se nevracejí.

SVĚT KOLEM NÁS

- **Hizbulláh: časovaná bomba Blízkeho východu, alebo nepochopené libanonské hnutie odporu proti okupácii?**

Viera Kočišková 2

- **Mešita v Duisburgu jako příklad souznění moderní technologie a tradičních kulturních forem**

Martin Klapetek 8

LIDÉ A DĚJINY

- **Zvrat archeologického výzkumu Tal Hisbanu**

Pavel Mrázek 12

- **italské obchodní republiky a katolické misie v Mongolské říši (2. část)**

Vladimír Liščák 16

- **Aškenázští Židé v Šanghaji**

Anna Sehnalová 20

- **Vrchol osmanskej expanzie v Stredozemnom mori: Rodos (1522) a Malta (1565)**

Martin Konečný 24

- **Kultura násilí na horském Kavkaze**

Emil Souleimanov 28

KULTURA A UMĚNÍ

- **Tasdíq: Ibn Rušdovo pojetí víry**

Ondřej Beránek 32

- **Sultánský harém a otrokyně v osmanské říši**

Kateřina Vytejčková 36

- **Rinzai šugjó**

Matěj Pošar 41

JAZYK A LITERATURA

- **Samaw' al ibn 'Ádjá' – židovský básník předislámské Arábie**

Daniel Boušek 45

ORIENT A ČESKÉ ZEMĚ

- **Bedřich Hrozný – jak to bylo s vykopávkami v Sýrii**

René Kopecký 49

- **Některé japonské vlivy na české divadlo 20. století**

Jaromír Kazda, Petr Pavlovský 56

RECENZE 61

Vydává Orientální ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Pod Vodárenskou věží 4, 182 08 Praha 8 • Sazba a grafický design: Břetislav Charwot • Výroba: tiskárna a reprostudio VARIUS PRAHA s. r. o., U Trati 52, 100 00 Praha 10 • Číslo dáno do tisku 8. 7. 2012 • Distribuce: KOSMAS, www.kosmas.cz • Cena: 68 Kč, pro předplatitele 60 Kč (předplatné: 240 Kč) • Starší čísla Nového Orientu si mohou zájemci objednat na adrese redakce • ISSN 0029-5302 • Fotografie na 1. straně obálky: Pohled na výzdobu centrální kopule mešity v německém Duisburgu.

Mešita v Duisburgu jako příklad souznění moderní technologie a tradičních kulturních forem

Martin Klapetek

V současném Německu probíhá několik zásadních debat, které ve svých dopadech osvětlují budoucí směřování této země. Některé finanční kauzy se dotýkají celoevropských ekonomických problémů, ale vedle toho rezonují i vnitřní diskuze ohledně všeobecně přijímané budoucí podoby německé společnosti. Sem lze jistě zařadit i debatu týkající se omezení konkrétních forem multikulturalismu, která se s ohledem na aktuální dění vrací v určitých vlnách. Vedle spolkové kancléry Angely Merkelové (CDU), bývalého spolkového prezidenta Christiana Wulffa (CDU) nebo bývalého člena představenstva Spolkové banky Thila Sarrazina (SPD)¹ se k této diskuzi na mnoha lokálních úrovních připojili i další představitelé politických, společenských či náboženských skupin. S ohledem na historický vývoj migračních proudů druhé poloviny 20. století,² které proměnily tvář německé společnosti, jsou klíčovými body těchto debat úspěchy a problémy spojené s integrací muslimů většinou tureckého původu.

Integrační proces má celou řadu dílčích témat, kam patří otázky nezaměstnanosti, jazykových kompetencí, vzdělávání a další práce s mládeží. Vedle toho však nelze zapomínat i na kulturní specifika týkající se pobytu v nemocnicích, fungování rodiny či postavení žen ve společnosti. Jejich podoba je výslednicí celé řady faktorů, ale v sounáležitosti s tímto obecnými kulturními zvláštnostmi se setkáme také s ryze náboženskou rovinou. Ta se může projevit buď v určité individuální argumentaci aktérů sociálního dění (sem spadají otázky týkající se tradičních způsobů zahalování muslimek na veřejnosti), nebo se přímo jedná o kolektivní realizaci výhradně náboženských předpisů. Tato skutečnost je pak asi nejviditelnější ve veřejném prostoru a to v jeho reálné i symbolické rovině. Vedle celé řady prvků sem patří výstavba mešit, kulturních center i muslimských hřbitovů.³ Z analýzy vnitřního německého vývoje lze v následujícím metodologickém kroku získat určité obecné zákonitosti. Religionistika pak nejen díky této skutečnostem získává nové impulzy pro komparativní studie ohledně významu náboženství při integraci specifických skupin migrantů do západoevropských společností.⁴ K problematice využití moderních stavebních technologií a tradičních kulturních forem při výstavbě mešit v Německu se tak dostáváme jako k jedné z mnoha charakteristik integračního procesu. Jedná se sice pouze o dílčí rys komplexnější problematiky, přesto je ale velice zajímavé hledat souvislosti mezi „tradičními“ náboženskými koncepcemi tvorby

sakrálního prostoru v islámu a novodobými proměnami evropských společností.

Podle Sabine Kraft (Institut pro církevní stavitelství a církevní umění současnosti v Marburku) lze při deskripci výstavby mešit v Německu po 2. světové válce nastínit dvě základní etapy.⁵ Pro vystižení historických kořenů tohoto procesu je třeba si nejprve povšimnout odlišného typu staveb. Již na počátku druhé poloviny 20. století se setkáváme s postupným zařizováním provizorních modlitebních míst, která jsou pro svou nenápadnost obecně charakterizována jako „Hinterhofmoscheen“ (mešity v zadním dvoře).⁶ Obvykle se jednalo o jednoduchou přestavbu budovy, která v minulosti sloužila jiným účelům (továrna, sklad, škola, kantýna apod.). V některých případech se původně zamýšlené provizoriu stalo dlouhodobým řešením komplikované situace. Přesto tyto stavby pro svou specifickost zaujmají spíše místo „stavebních zajímavostí“ než plnohodnotných forem vycházejících z tradičních islámských vzorů. S ohledem na historický vývoj zástavby konkrétních německých měst a obcí se proto s podobným typem mešit setkáváme až do současnosti.

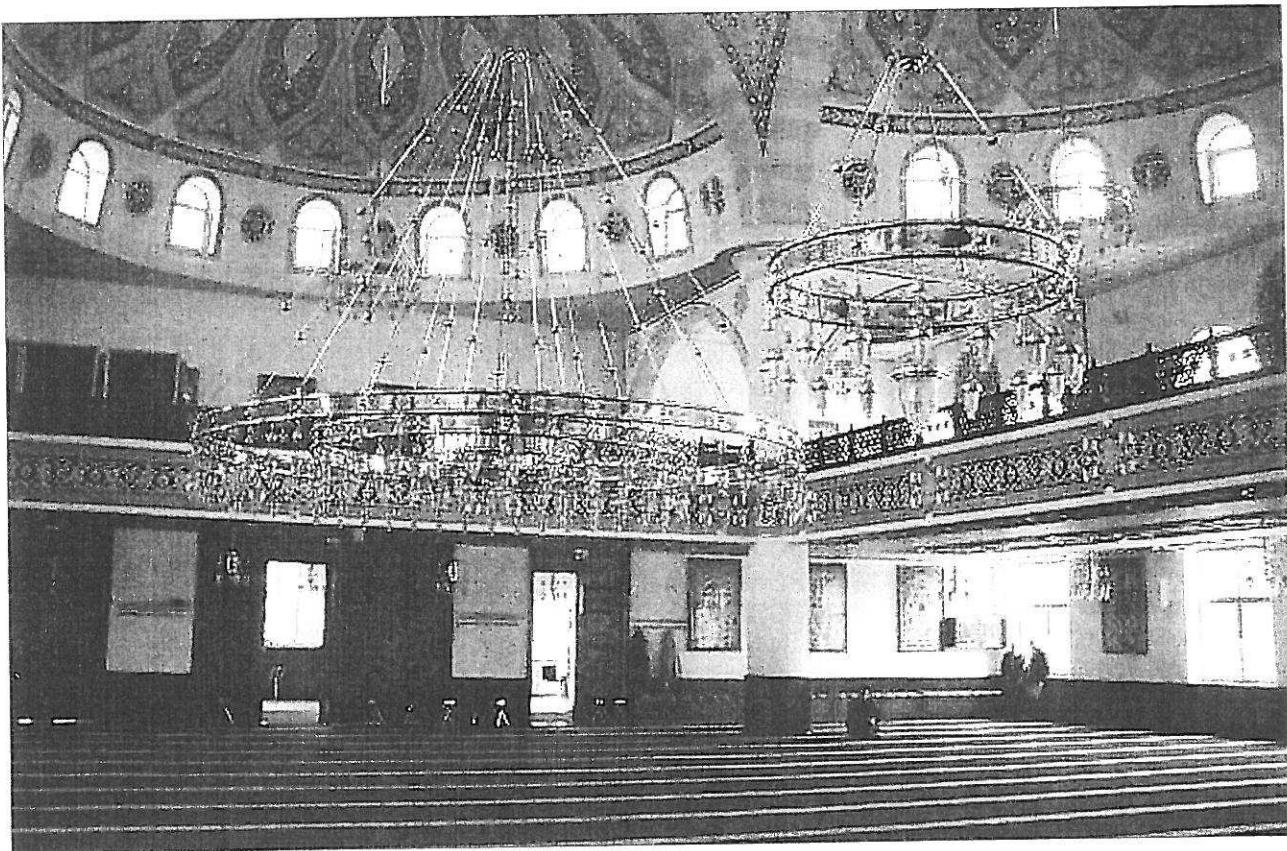
Mezi mešity „první generace“ patří již novostavby budované od přelomu padesátých a sedesátých let 20. století. Sice se jednalo o izolované projekty, přesto je lze zařadit vedle hospodářských souvislostí tehdejší Evropy i do rozvoje muslimských organizací na tomto území. Jedná se o Mešitu světla ve Frankfurtu nad Mohanem z roku 1959, na první pohled orientálním

dojmem působící Mešitu imáma Aliho v Hamburku dokončenou v roce 1965, svým moderním řešením pozoruhodnou Bilálovu mešitu v Cákách z roku 1964 či jako poslední z jmenovaných realizací Islámské centrum v Mnichově otevřené až v roce 1973. Pro následnou analýzu tohoto období je důležité, že tyto stavby ztrácejí charakter předchozích provizorních řešení a ze strany samotných věřících byly vnímány jakožto „plnohodnotné“ mešity. Proto se staly významnými inspiračními vzory pro pozdější návrhy konstrukcí a exteriérů nových budov i v jiných lokalitách západního Německa (v těchto případech inovativní použití pohledového betonu, parabolické kovové konstrukce kombinované se sklem či z tradičních forem vycházející fasády zdobené geometrickými vzory z pestrobarevných kachlů). Dále lze rekonstruovat období „mešit druhé generace“, kde však dochází k zásadní proměně projektů. Celá řada staveb spadajících do období devadesátých let 20. století a prvního desetiletí 21. století reaguje na vzory vycházející z osmanských mešit s centrální kupolí. Je to sice jen jeden z podstatných rysů, ale objevuje se u významného počtu objektů vzniklých v tomto období. Významnými příklady téhoto staveb jsou Mešita Mehmeda II. v Pforzheimu v Bádensku-Württembersku budovaná v letech 1990–1992, Turecké kulturní centrum s mešitou v bavorském Lauingen (Donau) otevřené v roce 1996, Mešita sultána Selima I. v Mannheimu dokončená v roce 1995, mešita Şehitlik

v berlínské čtvrti Neukölln uvedená do provozu v roce 2004 a právě Centrální mešita v Duisburgu z roku 2008. Oproti předcházejícímu období se tedy jedná o daleko vyšší počet staveb, které jsou svými rozměry mnohem velkorysejší.⁷

Pro dokreslení souznaní moderní technologie a tradičních kulturních forem zvolím konkrétní příklad sakrální novostavby, a to budovu Centrální mešity v městské čtvrti Duisburgu Marxloh. Ta patří mezi významná centra spadající pod Türkisch-Islamische Union der Anstalt für Religion e.V. (DITIB).⁸ Spolek DITIB v Duisburgu byl založen v roce 1984 a v současné době má asi 900 členů. Na tomto místě je důležité podotknout, že členem organizace je obvykle jen otec jako představitel rodiny, ale modliteb a dalších aktivit se v mnoha případech účastní manželka, děti i širší příbuzenstvo. Společenství muslimů scházejících se na Warbruckstrasse tedy patří k největším a nejstarším komunitám vyznavačů islámu v Duisburgu. Již v roce 2004 vznikla první myšlenka vybudovat novou mešitu, a ukončit tak provizorium, kdy se muslimové scházeli v bývalé kantyně místního dolu. Co se týče vlastní výstavby, k položení základního kamene došlo 22. 3. 2005 a oficiální otevření komplexu proběhlo 26. 10. 2008.

K realizaci stavby byli přizváni: zkušený projektant celé řady mešit v Německu Cavit Sahin⁹, pro návrh interiérů Volkan Altinkaya a Manfred Christ, který spolupracuje s architektonickým ateliérem „Ropertz & Partner“.

Pohled do hlavního modlitebního sálu duisburgské mešity. (Foto David Weinfurt).

Mešita byla vybudována s použitím tradičních kulturních forem osmanském stylu na půdorysu 40 x 28 metrů s tím, že centrální kopule se nachází ve výšce 23 metrů a leží na čtyřech hlavních betonových sloupech o metrovém průměru, což nebyl pro německé stavitele již na první pohled jednoduchý úkol. Beton se sice v podobném měřítku používal při novostavbě mešity už např. v roce 1964 v Cachách, přesto je zde v tomto případě jedem zásadní rozdíl. Ten tkví právě v použitých geometrických formách a ve vysokém množství křivek, které jsou velmi typické pro osmanskou architekturu. Jako v dalších příkladech i zde se objevují tři rozdílné typy kupolí, jež byly při stavbě skládány z několika radiálních prefabrikovaných segmentů. V hlavním modlitebním sále najde své místo asi 800 věřících a vedle se nachází balkon se 400 místy, což z této poměrně impozantní stavby činí jednu z největších mešit v Německu. V případě objektu v městské čtvrti Marxloh se nejedná pouze o monumentální modlitebnu, ale o soubor víceúčelových prostor. Návštěvník zde nalezne několik seminárních místností, knihovnu, archiv a bistro. Integrální součástí mešity je také 34 metrů vysoký minaret.¹⁰ Do výšky sedmi metrů je kvadratický, následně se základní tvar převádí na sloup s vnějším průměrem 2,20 metrů při tloušťce stěny 25 centimetrů. Ve výšce 30 metrů se pak nachází platforma pro muezzina. Na tomto místě je vhodné podotknout, že minaret není využíván muezzinem ke svolávání věřících k pravidelným modlitbám. Ve srovnání reakcí na podobné realizace je to jeden z detailů, který dokresluje téma rozjítřené diskuze ohledně integrace muslimů tureckého původu v zemi. Vedle konkrétních forem tradiční osmanské architektury použitých v exteriéru stavby je velice důležité pojetí vnitřní výzdoby centrální kopule a celkového ztvárnění interiéru. Při výzdobě mešity byl zvolen štuk pokrytý plátkovým zlatem, dále velice působivé ornamenty provedené v šedé, tyrkysové a vínové barvě, na něž dopadá světlo z oken vyrobených z modrého skla.

Výše nastíněný diachronní přístup Sabine Kraft¹¹ lze však doplnit i o další rovinu otázek, jako zda je na jedné straně prvotním zdrojem použitých forem společenské postavení zadávající muslimské komunity. Sem lze zařadit dostatečné finanční prostředky, spolupráci s odpovědnými úředníky na místním magistrátu či úspěšně zvládnutou konfrontaci s různorodými skupinami, ovlivňujícími obecné mínění.¹² V primární rovině se však jedná o to, je-li vůbec možné ve veřejném prostoru projevit stávající zakotvení společenství v tradičních alochtoních kulturních formách. Tento detail je poměrně důležitý při srovnání s kauzou okolo celostátního zákazu výstavby nových minaretů v sousedním Švýcarsku. Pokud sledujeme realitu Německa, tak ve většině případů mešit „druhé generace“ se jedná o přímé reprodukce tradičních vzorů či pozměněných forem reflekujících odkaz osmanské architektury. V těchto konkrétních volbách podoby exteriéru stav-

by a úprav interiéru se může projevit i častý konzervativismus náboženských komunit, kdy se dává přednost staletími osvědčeným prototypům. Pak se tím spíše projevuje daleko silnější sebevědomí muslimů žijících v Německu a zároveň identifikace věřících s těmito formami než jen pouhý důraz na *reprezentativnost* objektu. Nebo se na druhou stranu jedná hlavně o odraz nejnovějších technologických postupů výstavby, jež se v novostavbě objevují mnohdy bez ohledu na procesy uvnitř náboženské komunity. Ideálním příkladem pro diskusi nad těmito moderními formami je realizace mešity v bavorském Penzbergu.¹³ Pokud se totiž v návrhu objevují nové koncepce vycházející z autorova záměru, nebývají mnohdy v plné míře přijaty celou komunitou využívající stavbu. Tento proces se projevuje v následné změně interiéru za pomoci různých předmětů či stavebních úprav. Sice obvykle neodpovídají původním představám autora návrhu, avšak vypovídají daleko více o potřebách místní komunity.

Závěrem lze tedy konstatovat, že projekty novostaveb mešit v Německu budou stále významně ovlivňovány tradičními formami osmanské architektury. Kombinace těchto prvků s moderními technologickými postupy se i v budoucnu stanou dílcími charakteristikami integračního procesu muslimských komunit v této zemi. Otázkou zůstává, zda se tento trend výrazněji projeví i mimo budovy projektované pro DITIB, nebo se v těchto případech projektanti nechají více inspirovat předlohami vycházejícími spíše z moderní evropské architektury.

Mihráb v hlavním modlitebním sále. (Foto David Weinfurt).

Minbar (kazatelna) duisburgské mešity. (Foto David Weinfurt).

Poznámky:

- ¹ Sarazzin, Thilo: *Německo páchá sebevraždu*, Praha 2011.
- ² Klapetek, Martin: Z dějin vztahů německých zemí s islámem. In: *Nový Orient*. 1. Praha 2010, s. 14–17.
- ³ Vedle veřejného prostoru je to i oblast soukromého života, kam lze zařadit modlitební praxi i dietetické příkazy.
- ⁴ Baumann, Martin: Temples, Cupolas, Minarets: Public Space as Contested Terrain in Contemporary Switzerland. In: *Religio: revue pro religionistiku* 2. Brno 2009, s. 141–153.
- ⁵ Kraft, Sabine: *Neue Sakralarchitektur des Islam in Deutschland*, Marburg 2000, s. 50–53, 198–201.
- ⁶ Klapetek, Martin: *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*. Brno 2011, s. 178, 196, 204.
- ⁷ Schmitt, Thomas: Moscheen. *Nationalatlas aktuell*. [online]. Lipsko: Leibniz-Institut für Länderkunde e.V., Posl. úpravy 28. dubna 2011 [cit. 2012-01-17]. Dostupné na WWW: <http://aktuell.nationalatlas.de/Moscheen.4_04-2011.0.html>.
- ⁸ Klapetek, Martin: *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*. Brno 2011, s. 51–58. Pro nástin budoucího vývoje výstavby mešit v Německu bude klíčová analýza ideového zázemí projektů financovaných DITIB-em.
- ⁹ Centrální mešita v Düsseldorfu, mešity v Dormagenu, Wuppertalu, Langenfeldu, Euskirchenu, Weselu, Düsseldorfu-Eller a rozšíření mešity v Heiligenhausu.

- ¹⁰ Leggewie, Claus - Beinhauer-Köhler, Bärbel: *Moscheen in Deutschland*, Mnichov 2009, s. 119–122, 137.
- ¹¹ Kraft, Sabine: *Neue Sakralarchitektur des Islam in Deutschland*, Marburg 2000, s. 200.
- ¹² Je zajímavé, že proti výstavbě mešity v Duisburgu – Marxloh neprobíhaly žádné demonstrace.
- ¹³ Leggewie, Claus - Beinhauer-Köhler, Bärbel: *Moscheen in Deutschland*, Mnichov 2009, s. 99–112.

Literatura:

- Baumann, Martin: Temples, Cupolas, Minarets: Public Space as Contested Terrain in Contemporary Switzerland. In: *Religio: revue pro religionistiku* 2. Brno 2009, s. 141–153.
- Klapetek, Martin: *Muslimské organizace v Německu, Rakousku a Švýcarsku*. Brno 2011.
- Klapetek, Martin: Z dějin vztahů německých zemí s islámem. In: *Nový Orient* 1. Praha 2010, s. 14–17.
- Kraft, Sabine: *Neue Sakralarchitektur des Islam in Deutschland*, Marburg 2000.
- Leggewie, Claus; Beinhauer-Köhler, Bärbel: *Moscheen in Deutschland: Religiöse Heimat und gesellschaftliche Herausforderung*, Mnichov 2009.
- Sarazzin, Thilo: *Německo páchá sebevraždu*, Praha 2011.
- Schmitt, Thomas: Moscheen. *Nationalatlas aktuell*. [online]. Lipsko: Leibniz-Institut für Länderkunde e.V., Posl. úpravy 28. 4. 2011 [cit. 2012-01-17]. Dostupné na WWW: <http://aktuell.nationalatlas.de/Moscheen.4_04-2011.0.html>.

ABSTRACT:

Mosque in Duisburg – modern technology and traditional cultural forms

The theme of the text is whether the construction of mosques in Germany (for example in Duisburg) of the source to the process of emancipation of religious communities. It is a relationship between „traditional“ religious concepts of creation of sacred space and modern changes in European societies. At many places in Germany (for example in Cologne) was building of mosques a hard task and generated negative reactions inside the non-Muslim society. The architectural design of mosques participates in construction of public space. For both sides, the architecture of these buildings illustrates a complicated integration process. The choice of forms of buildings inspired by the cultural background of immigrants or the current general trends in architecture expresses the level of integration of Muslim communities into Western societies. An important part is question of preservation and transformation of the European Muslims' identity.